

LJETOPISI OSNOVNE ŠKOLE SVETE ANE U OSIJEKU – VIŠE OD ŠKOLSKE DOKUMENTACIJE: ZAPIS O LJUDIMA I VREMENIMA

Primary school Svete Ane u Osijeku annals - more than a school's documentation: record of people and times.

Dubravka Lišić
OŠ Svete Ane u Osijeku
dubravka.lisic@gmail.com

UDK / UDC **373.3(497.543Osijek):82**
Stručni rad / Professional paper
Primljeno/ Received: 15.10.2021.

BROJ
BIBLIOGRAFSKE
JEDINICE

407

Sažetak

Ljetopisi Osnovne škole Svete Ane u Osijeku (nekada Niže pučke škole) temeljno su polazište za ovaj prikaz. Riječ je o rukopisnoj građi koja je nastajala tijekom školskih godina (gotovo dva stoljeća). Svrha i cilj ovoga rada jesu prikazati spomenutu građu kao specifičan i vrijedan zapis o samoj školi u kontekstu društvenih i povijesnih zbivanja te izdvojiti subjektivne iskaze koji daju posebno obilježje zapisanome. S jedne strane riječ je o podacima koji su točno navedeni i često iskazani brojem, do onih koji su komentar određenog zbivanja u školi ili gradu. Iako je ovdje riječ o isključivo rukopisnoj građi koja je nastala zapisivanjem školskih događaja, namjera je ukazati na specifičnost koja je razlikuje od određenih tiskanih izvješća koja su nastajala unutar zadanih obrazaca. Dosljednost u vođenju i bilježenju vidljiva je i u točnim i preciznim navođenjima imena osoba (učitelji, ravnajući učitelj, posjet poznatih osoba) te u podacima vezanim, primjerice, uz novčane iznose utrošene tijekom svake školske godine. Unatoč brojnim povijesnim podacima i događajima koji su se odrazili na rad škole, obilježje subjektivnog vidljivo je u rukopisu i zapisanim cjelinama svakog pojedinog razdoblja obuhvaćenog ovim radom. Izdvojeni su samo pojedini događaji koji su obilježili razdoblje od 1896./97. pa do kraja 1945./46. školske godine. Namjera je prikazati da ovaj „školski dokument“ nije samo „školski“, nego ima duboku poveznicu u rukopisnoj građi, objektivnim podacima koji su bili neizostavan dio, ali i nezaobilaznoj osobnoj noti koja razlikuje pojedine zapise tijekom različitih razdoblja. Rukopisna građa nalazi se unutar dva sveska Spomenica: svezak I. bilježi razdoblje školske godine 1896./1897. do završetka školske

godine 1937. godine. Svezak II. slijedi početak nove školske godine 1937./1938. i završava 1995. godinom. Zanimljivo je da riječ „ljetopis“ uz oznaku školske godine, nalazimo u naslovu uz svaku školsku godinu do 1916. , da bi se poslije izgubila u naslovu i bilježila samo kao „školska godina.“

Ključne riječi: ljetopis, Osijek, pedagoški dokument, rukopisna građa, spomenica, školstvo

Summary

Annals of the Saint Anne's Elementary School in Osijek (former Lower Elementary School) present a fundamental starting point for this paper. These chronicles are handwritten records created throughout schoolyears (for almost two centuries). The purpose and aim of this paper are to present these facts as specific and valuable evidence about the school in the context of social and historical events and to single out subjective statements that create a special feature of recorded events. On the one hand, they are precisely quoted facts, often presented in numbers, and on the other, they are comments about specific happenings in the school or the town. Although these records are exclusively handwritten subject matter, created by writing down school events, the purpose here is to point out the specifics that differ them from some printed reports created as parts of assigned forms. Consistency in noting down and journaling is visible in the punctual and precise naming of persons (teachers, headmaster teachers, visits of renowned persons), and for example in the facts related to the amounts of money spent during each school year. Despite the numerous historical data and events which influenced the work of the school, subjective features are visible in handwritten and journaled units of every single period covered by this paper. Only certain events that marked the period from 1896/97 until the end of 1945/46 have been singled out. The purpose is to prove that this „scholarly document“ is not only „scholarly“ but has a firm link to the manuscript material, objective information which was the essential part, and inevitable personal tone which differs from various journals throughout different periods. The handwritten material is placed in two volumes of yearbooks: Volume I. journals the school years 1896/97 until the end of the school year 1937. Volume II. follows the beginning of the new school year 1937/38 and ends with the year 1995. It is interesting

to note that the word „Annal“ appears with each school year until the year 1916 after which time only the term „school year“ is used.

Keywords: annal, Osijek, scholarly document, handwritten material, yearbook, education.

Uvod

Iako su podaci vezani jednim dijelom za život i rad škole (i u školi), ljetopisne zapise promatramo i kao trajni dokument kojim se prate sva zbivanja i događaji u školi. Ujedno, oni danas predstavljaju zanimljiv izvor podataka koji može pomoći u istraživanju povijesti školstva u 19. stoljeću.

Iz rukopisa unutar Spomenica može se zaključiti kakvu je škola imala ulogu u životu grada i odvijanju svakodnevnog života. Sve ono što možemo pročitati u ovoj rukopisnoj građi potvrđuje da su „sačuvane spomenice škola iz 19. stoljeća zahvalan izvor za istraživanje povijesti školstva, jer donose zanimljive i slabo dostupne podatke o povijesti pojedinih škola.“¹ Rukopisna građa na taj način ne odaje samo sliku školskoga ustroja, ona nenametljivo daje sliku učitelja, učenika, ali i ravnatelja ili učitelja koji su pisali stranice ljetopisa. Specifičnost svakoga pojedinog zapisa vidljiva je u samom rukopisu (slovopisu), što pridonosi razmišljanju o osobnoj dimenziji učitelja. Prve Spomenice počele su se pisati od sredine sedamdesetih godina 19. stoljeća kada je donesena odredba o pisanju školskih spomenica. Tu su odredbu školske vlasti 1880. podigle na razinu naredbe u kojoj je detaljno opisano kako se trebaju pisati spomenice.

„Prema naredbi iz 1880. školska spomenica sastojala se od dviju glavnih cjelina: 1. Povijest škole (od utemeljenja škole do 1. listopada 1875.) i 2. Ljetopis škole (od 1. listopada 1875. pa dalje). Povijest škole trebala je sadržavati podatke o tome kada je škola utemeljena i tko ju je utemeljio, koji su učitelji u školi službovali i po mogućnosti kratak nacrt njihova života i djelovanja, kakva je bila od početka rada školska zgrada i je li se kasnije mijenjala. Ljetopis škole, prema napatku, trebao je biti kronološko vođenje „sgoda, škole se tičuće“. U njemu se trebalo opisivati stanje školske zgrade, školskog vrta i školske knjižnice, te voditi evidenciju koliko je djece polazilo školu po godinama i druge podatke

¹ Školske spomenice iz 19. stoljeća kao izvor za povijest školstva. URL:

<http://histedu.isp.hr/skolske-spomenice-iz-19-stoljeca-kao-izvor-za-povijest-skolstva/> (2021-12-14)

vezane uz učenike (popis školskih sposobnjaka, polazak škole, polaznici prema spolu, dobi i vjeroispovijesti, zdravstveno stanje učenika). U spomenici su se trebali navoditi i „posjeti škole po kr. nadzorniku ili po kojoj inoj uglednoj osobi“. Ljetopisi škola su se precizno trebali voditi od školske godine 1880./81. pa nadalje.“²

Unatoč svemu, može se reći da su „pisci Spomenica“ bili vjerodostojni svjedoci o događajima i ljudima s kojima su živjeli. Tekst ljetopisa specifičan je, ne samo u vizualnom smislu kada je riječ o slovopisu, nego i u načinu bilježenja svega onoga što se odnosilo na rad škole.

Škola i grad – suputnici u vremenu

Susret s ovom zanimljivom rukopisnom građom usmjerit će pažnju čitatelja na školu, njezinu povezanost s gradom i ljudima te povijesnim trenucima koji su obilježili život škole, ali i više od toga. Škola koja danas nosi naziv Osnovna škola Svete Ane u Osijeku, nekadašnja je Niža pučka škola. Povijest škole bilježi niz zanimljivosti, a one su vezane i za sâm nastanak škole. Kao godina utemeljenja spominje se i 1775. kada je u Gornjem gradu osnovana dječjačka i djevojačka škola. No, najčešće za školu vežemo 1895. godinu.

Predsjednik Društva za hrvatsku povjesnicu, Osijek, Vinko Ivić, prof. povijesti, u svom radu o školstvu u Osijeku piše, pod naslovom Pučka škola u gornjogradskom podgrađu u Ulici svete Ane: „U jednom godišnjem izvještaju isusovaca iz 1713. godine zabilježeno je skupljanje milodara koje je organizirao kateheta I. Grčić za opremu djece koja idu u školu u Gornjem gradu u iznosu od 100 forinti pa je moguće da je škola počela s radom 1712. godine. U Gornjogradskom podgrađu (Gornjogradskoj varoši) isusovački je red započeo prvo poučavanje čitanja i pisanja 1720. godine. Pouzdano se zna da je isusovački red utemeljio Pučku školu u Gornjem gradu i tamo „poučavahu vještinu čitanja i pisanja“ 1722. godine. U Gornjem gradu djeluje kao trivijalna trirazredna, a od 1855. godine djeluje kao četverorazredna „glavna škola“ u kojoj se učilo čitanje, pisanje, račun i vjeronauk, elementarna znanja iz poljodjelstva, povrtlarstva, voćarstva i pčelarstva.“

O školi u Gornjem gradu „u ulici svete Ane“ više znamo tek od 22. listopada 1863. godine iz Ljetopisa škole koji se čuva u arhivi škole. U Ljetopisu je zapisano da je u Aninoj ulici izgrađena školska zgrada s jednim katom i 10 učionica, pisarnom za ravnajućeg

² Isto.

učitelja i nekoliko pratećih prostorija. Veliki podrumski prostor služio je za smještaj ogrjeva. Uz školu je dvorište za boravak i igru učenika tijekom odmora. Škola je trivijalna trirazredna obospolna, s odvojenim razredima za dječake i djevojčice. U školi rade dva učitelja (I. i II. i III. razred dječaci) i jedna učiteljica (I. – III. razred djevojčice). Škola ima naziv „Narodna škola”.

Učiteljski posao bio je i tada zahtjevan jer „od početka školske godine pa do mjeseca ožujka 1864. bila su samo tri učitelja te je jedan učitelj obučavao prvi i drugi razred, a učiteljica bijaše samo jedna, koja je djevojčice svih četvrtih razreda obučavala!”³ Na području Gornjeg grada djeluju dvije Niže pučke škole; stara škola u Aninoj ulici i nova u Jägerovoj, današnja zgrada Filozofskog fakulteta u Osijeku. U vremenima koja su uslijedila, škola je nekoliko puta mijenjala svoj naziv. Iako ljetopisi prate ponajprije život i rad škole, organizaciju rada i prateće aktivnosti, zanimljivo je dublje pogledati u osobnost sadržaja određenih pojedinim povijesnim događajima koji su obilježili život škole, njezinih učitelja i učenika te Gornjeg grada na čijem se području škola i danas nalazi.

Zapis započinje godinom 1896./97., što je ujedno i uvodni zapis o toj školskoj godini. Ostali uglavnom slijede svaku školsku godinu, no vidljivi su i pojedini nedostaci (uski dijelovi stranica uz uvez koji su iz nekog razloga izrezani.) Ono što se može pročitati zapisano je na prvoj stranici: “Ljetopis niže pučke škole u sv. Ane ulici od godine 1896./7.” Bez obzira na to, tekst ljetopisa predstavlja službenu i jednim dijelom (neizbježno) subjektivnu kronologiju o školi kao neizostavnoj sudionici života grada te brojnih događaja koji su izravno ili neizravno utjecali na život njezinih učenika, učitelja i mještana Gornjeg grada.

Sustavno praćenje kulturnih i javnih događaja

Škola je bila značajan promicatelj brojnih hvale vrijednih aktivnosti i prosvjetno-kulturnoga života toga vremena. Poznato je da škola u Aninoj ulici ima i knjižnicu (1896. godina) čiji je fond 260 knjiga u 472 sveska. Riječ je o učeničkoj knjižnici, a učiteljska se nalazila u Jägerovoj ulici. Fond se popunjavao darovima, donacijama poznatih te iz zaklada i društava (npr. Društvo sv. Jeronima). Zanimljivo je da se u ljetopisima škole

³ Ljetopis osnovne škole „Ivan Goran Kovačić” u Osijeku : 1720-1980. Osijek : Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić”, 1980.

(Spomenica, svezak I.) spominju važni pedagoški akti toga vremena (Osnova temeljnih pravila javnog obučavanja, 1849. godina te 1874. godina i Zakon o školstvu u banskoj Hrvatskoj).

Također je vidljiva ustaljena uvodna rečenica kojom se zapisivao početak svake školske godine. Redovito bi započinjao „svečanom službom Božjom i sazivom Duga Svetoga“.⁴ Zapisi prate i nadnevke vezane za tadašnje uglednike. Tako se navodi da je na „isti način obilježen i imendan Njegove preuzvišenosti bana Dragutina grofa Khuen Heder-vary-a.“⁵

Redovno je praćeno zdravlje učenika ili učitelja te je opisano kao „zadovoljavajuće, vrlo nepovoljno ili dosta povoljno“, na što su utjecale brojne okolnosti. Učenici su redovno docjepljivani, a školu je, kako se navodi 1897. godine, „pregledao gradski fizik, gospodin Knopp“.

Gotovo svakoga Božića ili o drugim blagdanima, skrbilo se o siromašnoj gradskoj djeci. Tada bi se dijelili milodari „ubogoj školskoj mladeži“.

Sustavnosti dokumentacije pridonosi i podatak vezan uz praćenje broja učenika u školi i to prema različitim kategorijama: prema vjeri, dobi, materinskom jeziku, napretku, izostancima.

Iz zapisa je moguće naslutiti kako je škola uobičajeno djelovala u mirnim vremenima, ali se mogu iščitati brojni povijesni događaji, zabilježeni precizno, datumom i godinom. Često je uz njih vidljiv i osobni stav zapisivača (koji je uvijek umjeren).

Zanimljiv podatak zapisan je 10. rujna 1898. godine „da je u Ženevi umorena kraljica Jelisava i da se svud vijore crne zastave, svud se liju suze žalosnice.“⁶ Riječ je o carici Elizabeti (austrijska carica i ugarsko-hrvatska kraljica, supruga Franje Josipa I.) Povijesni kontekst pripadnosti Monarhiji može se zapaziti u zabilješci o 50-godišnjici sretnoga vladanja premilostivoga kralja Franje Josipa I. (4. listopada)

Iz pojedinih dijelova teksta naslućuje se odnos prema članovima učiteljskog zbora. Osjeća se da je to ophođenje bilo iznimno uvažavajuće, a često bi biranim riječima bila iskazana empatija i poštovanje. Tako je dirljivo zapisan i opisan gubitak članova učiteljskog zbora „za kojima kuka i plače neopskrbljena obitelj bez hranitelja svojih“. (Dojam nenadoknadivog gubitka svakako naglašavaju riječi „kuka i plače“, što daje

⁴ Spomenica, svezak I.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

posebnu gradaciju osjećaja.) Emocionalnost i uvažavanje vidljivi su i u nekoliko zapisa o nazočnosti učenika i učitelja pogrebima dugogodišnjih učitelja ili poznatih ljudi u gradu. To otkriva i moralne i socijalne vrijednosti onoga vremena te određen kodeks ponašanja. Kulturno ophođenje je, očigledno, bilo poželjno i uvriježeno.

Škola je često iskazivala zahvalnost prema dobrotvorima i dobročiniteljima, a često je spominjano i ime gospođe Adele Deszathy koja je bila dobrotvorka škole. „Spomen na donatoricu škole obilježen je 9. veljače 1900. godine.“⁷ U 1. svesku Spomenice često nalazimo i ime biskupa Strossmayera. Tako se navodi da je „Njegova preuzvišenost“, biskup Strossmayer, 8. rujna slavio pedesetogodišnjicu svoga biskupovanja te je na taj dan mladež u crkvi nakon službe Božje sa svećenikom molila za zdravlje visokoga svečara.“

Za svaku školsku godinu navode se ustaljena obilježavanja brojnih obljetnica (već spomenuta), što daje sliku mirnodopskih vremena uz uobičajeni život i rad u školi. I dalje je prisutna skrb o siromašnoj djeci (nabava odijela i obuće za siromašnu djecu, sredstva je doznačilo gradsko poglavarstvo.)

Poveznica kulturnoga djelovanja nalazi se i u zabilješci da je 9. studenoga 1904. godine proslavljen imendan Teodora grofa Pejacsevicha. Osvrnemo li se na broj učenika koji su tada polazili školu, on je neusporedivo veći u odnosu na sadašnji broj učenika. Primjerice, broj učenika 1905./06. bio je 420 dječaka i 362 djevojčice!

Posebna pažnja pridavala se higijeni školskih prostorija i skrbi za zdravlje učenika. Učenici su morali na redovite preglede „školskog fizika“, školski podovi svih prostorija mazani su više puta američkim uljem (izvrsno sredstvo protiv prašine!).

Ne postoji gotovo nijedan povijesni događaj koji je obilježio našu povijest, a da nije spomenut ili naznačen. Tako 1914. godina započinje „poslije strašne sarajevske katastrofe i pod dojmom ratnoga stanja i svjetskoga rata.“⁸ Što se točno događalo u školi, da se zaključiti iz podatka da su 26. srpnja 1914. godine sve školske prostorije gradskih škola morale biti ispražnjene radi ukonačivanja vojske koje je polazila na južno i sjeverno bojište. Slikovit opis ugođaja i okolnosti vezan je i uz smrt cara Franje Josipa I. kada nije bilo obuke u školi. „Kroz cijelo žalobno vrijeme na zgradi škole je bila crna zastava, a

⁷ Isto.

⁸ Isto.

mladež i učitelji nosili su žalobni znak.⁹ Ratna zbivanja dovela su i do toga da se nije održao godišnji ispit. Razdoblje rata ostavilo je trag na zbivanja u školi i gradu.

O kulturnom radu i obilježavanju važnih obljetnica govori i 19. ožujka 1918. godine. Toga dana svečano je proslavljena stogodišnjica rođenja Petra Preradovića recitiranjem pjesama i tumačenjem pjesnikova života. Podatak dovoljno govori i o razvijenom domoljublju te općem izrazu zahvalnosti prema pjesniku koji je dao značajan pečat hrvatskoj književnosti.

Razdoblje nakon Prvoga svjetskog rata

Završetak Prvoga svjetskog rata nije značio kraj svim nevoljama. Školska godina 1918./19. započela je 1. rujna, ali je morala biti prekinuta zbog velikog broja oboljelih od španjolske groznice. Kraj kalendarske 1918. godine obilježen je proslavom sjedinjenja Slovenaca, Hrvata i Srba.

Njegovala se tradicija obilježavanja važnih obljetnica iz hrvatske povijesti. Ustaljeno, spomen na Zrinske i Frankopane obilježavao bi se 30. travnja, ali se slavio i Vidovdan, 28. lipnja. Iako su neki događaji zabilježeni u kontekstu tadašnjih društvenih zbivanja, još su više iznenađujući i oni koji su povezali sudjelovanje škole u njima! Tako nalazimo podatak da je na svadbu Njegova veličanstva kralja Aleksandra I. pozvana učiteljica Ivana Virag Drašković kao počasna djeveruša. Učiteljica je dobila osmodnevni dopust. Također, od 7. do 9. lipnja nije bilo u školi obuke zbog navedenog vjenčanja. Dakle, školu je predstavljao netko kao uzvanik, sudjelujući u događanju na razini tadašnje države.

Kako raste broj učenika u školi (1922./23. godine bilo je 743 učenika), raste i broj učitelja. Broj učitelja od 11 došao je do broja 22. Uz niz napomena o premještanju učitelja iz mjesta u mjesto ili drugu školu te imenovanju ili napredovanjima, zanimljiv je i komentar o opterećenju učitelja. Ravnajući je učitelj, uz to još radio u razredu. „Sam pisarnički rad pa još i rad u razredu opterećuju današnje upravitelje ovako velikih škola...pa bi bila velika potreba da ih se oslobodi rada u razredu...“

U nekoliko školskih godina vidi se koliko se opći uvjeti (uslijed svjetskih kriza) odražavaju na rad i život u školi. Za učenike je školska godina 1926./27. bila teška i nepovoljna. Zdravstveno stanje mladeži bilo je nepovoljno i teško jer su obolijevali od

⁹ Isto.

tifusa i gripe. Obavljano je docjepljivanje protiv boginja. (Zanimljiv podatak o zdravstvenoj skrbi za učenike.) U veljači 1928. godine zabilježeno je da je zima bila iznimno nemilosrdna pa je škola zatvorena od 11. do 22. veljače. Manjkalo je i drva za ogrjev.

Nedostatak sredstava namijenjen školama znao se dogoditi i tada. Oštrom opaskom u zabilješkama za školsku godinu 1937. zabilježeno je da Gradsko poglavarstvo u Osijeku nije – navodno radi budžetskih nemogućnosti – ove godine ni za vrijeme božićnih ni uskršnjih praznika dalo očistiti školske prostorije ni podove u školskim sobama namazati pa je bilo vrlo teško održavati čistoću jer učenici iz školskog dvorišta unašaju prašinu i sitni šljunak, čega ondje ima u izobilju.

Škola je redovno održavala povezanost i suradnju sa širom zajednicom, sudjelujući na različitim svečanostima, izložbama, crkvenim događanjima. Tako su učenici škole nastupili i u tadašnjem Narodnom kazalištu gdje su izveli prigodni igrokaz Krampus i zločesta djeca (6. prosinca 1938. godine).

Još jedan od povijesnih događaja toga vremena našao je svoje mjesto u ljetopisu iz 1939. godine. Navodi se kako je 5. veljače 1939. pala strahovlada vođe dr. Milana Stojanovića, a novim ministrom je imenovan Dragiša Cvetković kojem je stavljeno u dužnost rješenje hrvatskog pitanja.

Iz ratnih strahota ususret novim izazovima

Godina 1940. naslutila je brojne promjene i nagovještaj rata. Već za školsku godinu 1941./42. nedostaju podaci o broju upisane djece, nadnevcu, kao i oni vezani za smrt uglednih ljudi u gradu. Tada se prvi put spominje i odlazak pojedinih učitelja koji su pozvani na vojnu vježbu. Nije teško zaključiti da su teška vremena i opasnosti ostavili traga i u samom zapisivanju događaja.

Ratna 1942. i školska 1942./43. započela je već 16. kolovoza, dva tjedna prije uobičajenoga početka. Školske su prostorije prenamijenjene i zauzete: u nekima su bile smještene razne židovske stvari, a dio je prostorija ustupljen njemačkoj školi. Ratne strahote bile su uzrokom nemogućnosti odvijanja nastave, a ponajviše zbog toga što je školsku zgradu nastanila ustaška vojska, a poslije i njemačka. Osim rata, uslijedila je i strašna zima s oskudicom ogrjeva te je obuka bila obustavljena.

Učiteljski kadar dijelio je sudbinu onih koji su morali poći u rat. Navodi se kako su neprekidno u vojsci učitelji Antun Dingl (pričuvni nadsatnik), Ivan Hengl (pričuvni natporučnik) te Ilija Knežević (pričuvni satnik).

Koliko je rat bio prisutan, bezobzira na udaljenost pojedinog područja, može se naslutiti u komentaru koji se odnosi na šire područje na kojem bjesni rat. Očigledno su vijesti s ratišta imale velik utjecaj na život grada, škole i običnih ljudi.

„Na Iztoku se vode velebitke i milijuni ljudi s jedne i s druge strane bore se jedni protiv drugima. Američani i Englezi su se nakon zauzeća Sicilije ograničili na strahovito bombardiranje talijanskih i njemačkih gradova te uništavanje ratnog veleobrta.“¹⁰ Zanimljivo je da se ovdje na zauzima pozicija prema sudionicima, nego se naglasak daje na ogromna uništavanja gradova i ratne industrije. O viđenju rata i onoga što je on donio životu u gradu i školi dovoljno govori nekoliko puta spomenuta slikovita riječ - strahota. U školskoj godini 1943./44. nastava se odvijala u kratkom trajanju i to samo dva dana u tjednu – utorkom i četvrtkom. Osim toga, nastava nije organizirana u matičnoj zgradi, nego na različitim mjestima i sigurnijim zgradama u gradu. Da u gradu vladaju strah i napetost, vidljivo je iz zapisa da učestalo prelijeću zrakoplovi. Rad u školi nemoguć je jer se često oglašavaju sirene za uzbunu.

Slikovitost koja daje i više od dokumentarističkog viđenja jest i rečenica kojom se oslikava ono što je, očigledno, bilo moguće i vidjeti autoru zapisane rečenice: „Ljudi i žene slabih živaca bježe ulicama kao obezumljeni.“¹¹

Bombardiranje zrakoplova potkrijepljeno je navođenjem ulica u gradu („...naletilo je jato neprijateljskih zrakoplova..., isipali nagusto bombe..., ostale ogromne rupetine uzduž Gubčeve i Vukovarske ulice...“.) Radna služba svakodnevno je iskopavala mrtve. Osvrt koji govori o školskoj djeci ističe kako su ona postala nervozna i plašljiva te nisu bila sposobna pratiti obuku.

Ni školska godina 1944./45. ne donosi olakšanje. Ponovno se bilježe brojni napadi, a kao najjači navodi se onaj koji je bio 17. rujna: „Jata aeroplana bacala su bombe po Rajznerovoj do gostionice Matančević i trgovine Purgar do Zrinjevca. Taj dan bilo je 40 mrtvih i 120 ranjenih.“¹² Novi napad uslijedio je 21. rujna i trajao 27 minuta. Tom prilikom teže oštećene su i kuće učitelja Rajka Franjića, Ilije Kneževića i Zlatka Kralja.

¹⁰ Spomenica, svezak II.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

Kako je vrijeme odmicalo i rat se bližio kraju, položaj se Nijemaca svakim danom pogoršavao. Dana 14. travnja 1945. ranom zorom unišla je jugoslavenska vojska u Osijek koji je pao bez borbe. Slika sljedećega dana oslikana je u rečenici da je „poslije oslobođenja 15. travnja bila velika manifestacija, miting i mimohod vojske na Trgu slobode.¹³ Pjesmi, veselju i klicanju nikad kraja.“¹⁴

Nakon niza godina, u jednoj rečenici u opisu školske godine 1946./47. nailazimo na bilješku da je to bila jedna od najnormalnijih iza rata. Mnogi su bili zadušeni radom u različitim (novoosnovanim) narodnim organizacijama, sindikatu, antifašističkim tečajevima. U školu je upisano preko 700 učenika (što je impozantna brojka).

Terminologija imenovanja također se promijenila: pioniri i pionirke iskazali su se u sakupljanju „starog gvožđa, stakla, otpadaka, krpa i papira. Dobili su naslov „Udarnici“. Nastupile su promjene i među nastavničkim kadrom (premještaji, imenovanja).

Školska je godina završena pregledom rada referenta za prosvjetu (drug Matijević Josip) te njegovom ocjenom o radu škole kojom navodi da su svi nastavnici izvršili svoj zadatak i postigli lijepe uspjehe. Život škole, njezinih učenika i učitelja, nastavio se i dalje u suživotu s vremenima koja slijede i uz sve one izazove koji su sastavni dio života. Iako II. svezak Spomenice završava godinom 1995., razdobljem koje je obilježio Domovinski rat, zapisi se nastavljaju i dalje. Uglavnom je ravnatelj škole osoba koja bilježi i dokumentira značajne događaje u kojima sudjeluju učenici i učitelji škole.

U velikoj mjeri škola i danas ima obvezu čuvati svoj povijesni izgled, ali mora ići i ukorak s vremenom. Trenutno je u 17 razrednih odjela ukupno 360 učenika te 36 učitelja. Suvremeno vrijeme donijelo je i promjene: o važnim događajima, uspjesima učenika i predstavljanju škole, objavljuju se i članci na službenoj mrežnoj stranici škole. Spomenici koja svjedoči o vremenu u kojem živimo zasigurno nedostaje blaga emocionalna obojenost, a zapisi su više normirani i u skladu s administrativnim stilom. Promjene su vidljive i u samom jeziku, načinu dokumentiranja događaja. Promijenile su se i okolnosti, učitelji i odgojno-obrazovni proces, ali i način na koji vidimo događaje.

U zapisanoj se građi ne navodi, ali za školu vežemo i imena poznatih osoba iz naše povijesti, znanosti i kulture: učenici škole bili su biskup Josip Juraj Strossmayer koji je pošao u školu 1823. godine, zatim poznati kemičar i nobelovac Lavoslav Leopold Ružička

¹³ Trg slobode je današnji Trg Ante Starčevića koji se nalazi nedaleko od škole.

¹⁴ Spomenica, svezak II.

koji je upisan u 1. razred 1894. godine. Sam Ružička navodi kako je „Pučku školu pohađao djelomično u staroj zgradi kraj gornjogradskog župnog dvora i prisustvovao preseljenju u novu zgradu u Jägerovoj ulici.“¹⁵ Među poznatim učenicima škole bio je i pjesnik Dobriša Cesarić. Kako je s obitelji stanovao u Strossmayerovoj ulici, pučku školu u Aninoj ulici polazio je od 1908. do 1912. godine.

Uz poznate učenike škole vežemo i Julija Njikoša, poznatoga etnomuzikologa, skladatelja i dirigenta. Gost škole, 2013. godine, bio je svjetski poznat autor crtanih filmova, karikaturist, strip crtač i ilustrator – Borivoj Dovniković Bordo, koji je, kako je sam ispričao, u ovu školu išao davne 1938. godine.¹⁶

Zaključak

Ljetopisi škole, oba sveska Spomenica, osebujna su rukopisna građa, posebice u vizualnom smislu što pokazuje posebno izgrađena estetika pisanja. Iznimna ljepota i čitljivost rukopisne građe zapaža se do prve polovice prošloga stoljeća.

Osim toga, zanimljivo je pratiti i pedagošku terminologiju tijekom stoljeća, kao i navođenje imena povijesnih osoba (uz tituliranje) iz čega se može iščitati poseban kodeks ponašanja te način ophođenja koji je upućivao na visoku razinu osobne kulture.

Ovu rukopisnu građu ne treba čitati kao puki pedagoški dokument, nego kao svojevrsnu kronologiju događaja u gradu i posebno području Gornjega grada gdje je škola izgrađena (i djeluje i danas). Njezina pozicija uz druge značajne ustanove uvjetovala je i njezino djelovanje i sudjelovanje u kulturnom životu grada. Prateći tekst tijekom desetljeća, vidi se da se iznimno uvažavala i cijenila povezanost škole s uspješnim osobama iz naše povijesti (J. J. Strossmayer). Škola je, dakako, dijelila sudbinu grada bivajući sudionicom povijesnih događanja (ratne strahote, glad, nedostatak ogrjeva, siromaštvo). Često je bila u nemilosti, kao i njezini učenici, učitelji i sugrađani.

Ovisno o stavu čitatelja, netko će više, a netko manje, osjetiti osobni iskaz zapisivača. No, svakako se može reći da je u brojnim zapisima u kojima se navode učitelji, učenici i dobrotvori škole, vidljiva visoka moralna obojenost teksta.

¹⁵ Lavoslav Ružička, Rad Jugoslavenske akademije znanosti u umjetnosti, kemijske znanosti, knjiga 443, (7), JAZU, Zagreb, 1989., 85.

¹⁶ Osnovna škola Svete Ane u Osijeku. Vijesti. URL: http://os-svete-ane-os.skole.hr/?news_id=584#mod_news (2021-09-07)

Uz poseban izgled unutrašnjeg prostora škole, vrijednost njezinoj baštini daju zasigurno i ljetopisni zapisi koji uz rukopisnu građu povezuju i fotografsku koja je zorni prikaz vremena u kojem je škola nastajala, živjela, a živi i danas.

II. svezak Spomenice završava godinom 1995., razdobljem koje je obilježeno događajima uz Domovinski rat. Zapisi u Spomenicama se nastavljaju dalje i prate život škole. Uglavnom je ravnatelj škole osoba koja bilježi i dokumentira značajne događaje u kojima sudjeluju učenici i učitelji škole. Ništa ne može umanjiti ili zasjeniti zanimljivost, posebnost i jedinstvenost Spomenica i rukopisnih zapisa iz 19. stoljeća.

Bezobzira na poziciju, interes i očekivanja čitatelja, brojni zapisi mogu biti izvor za stvaranje cjelovite slike toga vremena. Album s fotografijama iz 19. i početka 20. stoljeća još je jedan izvor koji dodatno potkrjepljuje sve ranije rečeno.

U ovoj rukopisnoj građi naći ćemo i povijest i pedagoška obilježja, kulturne i druge događaje, ali ono što je u svima njima vidljivo i nezaobilazno jest ljudska crta i empatija prema školi, učiteljima, učenicima i gradu. Škola i grad i dalje nastavljaju svoj suživot.

Prilog: 1. Spomenice, svezak I. i II. (korice)

Popis školskih sposobnjaka obavljen je po pro-
pisu.

Broj djece na polazak škole obvezane:

svagdanje dječaka	361	djevojčica	426.
opetovne	15	"	79

Od polaska škole oprošteno:

svagdanje dječaka	71	djevojčica	53
opetovne	15	"	13

Ost djece obvezane na polazak svagdanje ško-
le bilo je po vjeroispovijasti:

Rimokat. dječaka	340	djevojčica	327
Grčk. ist.	3	"	2
Evang. aug.	2	"	5
" hel.	.	"	1
Isracl.	16	"	12

Ukupno dječaka 361 djevojčica 347

Opetovnica:

Rimokat. dječaka	15	djevojčica	60
Grčk. ist.	.	"	5
Evang. aug.	.	"	5
Isracl.	.	"	9

Ukupno dječaka 15 djevojčica 69

Prilog 2. Spomenica, svezak I., statistički pregled 1904./1905., (dio zapisa)

Učiteljsko osoblje 1919./20.

Red. broj	Pozicije i ime	Stučenost svojom	Stučenost (a) u razredima	Napomena.
1.	Matijević Dragutin	pravi ravni učitelj	od 25. IV. 1920. III. dječ. i u svim razredima	Knjižničar učiteljske knjižnice
2.	Kolaric Đuro	pravi gjeroučitelj	u svim razredima	
3.	Tabijanović Antun	ravni učitelj	IV. dječ.	Poučavao u uklonom prijepuz
4.	Novosel Antun	pravi učitelj	II. A dječ.	
5.	Mančić Stjepan	pravi učitelj	I. A dječ.	
6.	Kropp Jigomil	pravi učitelj	III. i IV. dječ.	Od 1. I. 1920. na dopustu u polazak više pedagoške škole
7.	Fichtner Jelena	ravni učiteljica	II. A dječ.	Poučavala u opetovnici
8.	Šudetz Klatica	ravni učiteljica	III. dječ.	Učarica izbuhe učila i ženski učeni sad
9.	Šudetz Aurelija	ravni učiteljica	V. dječ.	Knjižničarka učeničke knjižnice
10.	Pešević Julija	prava učiteljica	I. A dječ.	Poučavala u opetovnici
11.	Čalogović Olga	prava učiteljica	IV. dječ.	
12.	Tomaš-Franger Jarinka	namjesna učiteljica	III. obopod.	
13.	Horner Marija	namjesna učiteljica	II. B dječ.	
14.	Meister Margareta	namjesna učiteljica	I. B dječ.	
15.	Mayer Blaženka	namjesna učiteljica	II. B dječ.	

Prilog 3. Spomenica, svezak I., učiteljsko osoblje 1919./1920., detalj - krasopis

1924.
 Antun Novosel
 rav. učitelj

Prilog 4. Spomenica, svezak I., potpis ravnajućeg učitelja Antuna Novosela

Prilog 5. Učiteljski zbor škole u Aninoj ulici, 1899. godina¹⁷

¹⁷ Na poledini fotografije (imena): Zora Kovačević, Zora Hudetz, Franjo Pazolin, Katica Hudetz, Milica Landolt, Ivan Fury (kateheta), Darinka Springer, Đuro Rožić, Jelka Magjarević, Mato Smolić

Literatura

Ivić, Vinko. Pučko narodno i građansko školstvo u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku u 18. i 19. stoljeću. // Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku 25 (2009), str. 103-130.

Lavoslav Ružička : 1887 -1987. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1989.

Ljetopis osnovne škole „Ivan Goran Kovačić" u Osijeku : 1720-1980. Osijek : Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić", 1980.

Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj. Školske spomenice iz 19. stoljeća kao izvor za povijest školstva. Dostupno na: <http://histedu.isp.hr/skolske-spomenice-iz-19-stoljeca-kao-izvor-za-povijest-skolstva/> (2021-09-07)

Osnovna škola Svete Ane u Osijeku. Poznati učenici. Dostupno na: http://os-svete-ane-os.skole.hr/skola/poznati_u_enici (2021-08-26)

Osnovna škola Svete Ane u Osijeku. Vijesti. Dostupno na: http://os-svete-ane-os.skole.hr/?news_id=584#mod_news (2021-09-07)

Rumora, Ivica; Živković, Željka. Osnovna škola Svete Ane u Osijeku. Povijest škole : kada je nastala naša škola?. Dostupno na: <http://os-svete-ane-os.skole.hr/skola/povijest> (2022-01-12)

Spomenice Niže pučke škole u Aninoj ulici. Sv. II. Ljetopisi : školska godina 1937.-1995 [Arhiva Osnovne škole Svete Ane u Osijeku]

Spomenice Niže pučke škole u Aninoj ulici. Sv. I. : Ljetopisi 1896.-1937. [Arhiva Osnovne škole Svete Ane u Osijeku]

Prilozi: Fotografiska građa [Arhiva Osnovne škole Svete Ane u Osijeku]